

Dichter bij de dichter

Poëzie door de schooljaren heen

*Als je groot bent
wil je dan niet meer spelen
of mag het dan niet meer?*

*Is er een leeftijd waarop iemand je komt vertellen:
'Vanaf heden is spelen verboden,' en wie
zou degene zijn die mij dat kwam vertellen?*

(Uit: Tjitske Jansen, Het moest maar eens gaan sneeuwen)

Wil van der Veur

Officieel moet in de huidige examen-eisen havo/vwo de leerling op grond van zijn leerervaringen van zijn persoonlijke leeservaringen beargumenteerd verslag uitbrengen aan de hand van twaalf werken waarvan ten minste drie werken van vóór 1880 – op het havo acht werken in totaal. De selectie van werken moet naast proza of toneel ook poëzie bevatten. Waarom zou je met zo'n minimumdoel dan nog je bestaande poëzielijn handhaven? En als er in het curriculum van Nederlands geen poëzielijn is opgenomen: waarom zou je die dan nog ontwerpen en ontwikkelen? Daaruit blijkt maar weer eens te meer hoe ernstig de positie van het genre is gemarginaliseerd.

In onderwijsontwikkelingen heeft poëzie in feite altijd al aan de marge van het bewustzijn, van rede en redelijkheid, van de taal, van de boekenmarkt en van het gemarginaliseerde literatuuronderwijs bestaan. Het is treurig, maar waar: je kunt in de huidige nogal vrijblijvende onderwijs-situatie voor de weg van de minste weerstand kiezen en de pijp aan

Maarten geven. Met andere woorden: een doorlopende poëzielijn is niet echt noodzakelijk.

Oude schoenen

Na zevenendertig jaar vreugdevol poëzie-onderwijs gooi ik ondanks al die onderwijsontwikkelingen nog steeds de kont tegen de krib en blijf ik pleiten voor ruimte en tijd voor een aparte en eigen speelruimte voor poëzie in de moedertaal. Dat betekent voor poëzie in de lespraktijk: gewoon doorgaan met een interactieve opvatting van communicatie, kennis van en inzicht in poëzie eisen en literaire competentie, zelfkennis en emotioneel zelfbewustzijn ontwikkelen. Heb je op je school een zinvolle poëzielijn? Gooi dan niet zo maar die oude schoenen weg voor je nieuwe hebt! Voorkom frustraties door je eerst goed af te vragen of in je curriculum een doorlopende poëzielijn van brugklas tot en met eindexamen en de interne samenwerking in de sectie Nederlands van zo'n kwaliteit zijn, dat overleg en praktijk in de tegenwoordig gewenste 'kernteams met scenario's' zinvol en nuttig zijn.

Overleg en afstemming

Waarom die waarschuwende woorden? Praktijkervaringen hebben mij geleerd dat de autonomie van de individuele docent in het huidige onderwijs vaak een overlevingsstrategie is. Die is niet altijd goed te praten, maar is wel te verklaren. De dagelijkse school- en lespraktijk kent regelmatig communicatieproblemen en dwingt je helaas vaak tot een gedrag van 'eigenheimer', wil je je werk nog fluitend en goed doen. Het blijft voor een docent laveren tussen Scylla van onderwijsbeleidsmakers en Charybdis van leerlingen en hun motivatie. Daar komt nog bij dat neerlandici vaak uiterst eigenzinnig zijn. Bovendien zijn overleg en afstemming in secties moeilijker

geworden door het ‘duiventilgedrag’ van docenten in de afgelopen jaren en hun niet altijd adequate vooropleiding en/of kwaliteit en door de vele (mislukte) beleidsveranderingen.

Door toename van het aantal parttimers en sectieleden zijn overleg en afstemming in met name grote scholen er niet beter op geworden. Vind bijvoorbeeld maar eens een voor ieder geschikt moment van overleg in een sectie van twaalf leden op een school met 1500 leerlingen!

Eigen praktijkervaringen en lesmateriaal

Wij hebben gelukkig een jarenlange traditie voor poëzieonderwijs van de brugklas tot en met de Tweede Fase, en een doorlopende lijn. Wij zijn en blijven als sectie nog steeds overtuigd van de zinvolheid van poëzie en weten ons gesteund door de resultaten van onze leerlingen en door activiteiten van instanties als Doe Maar Dicht Maar en interessante websites als www.doemaardichtmaar.nl, www.dichtvorm.nl, www.plint.nl, www.schoolderpoezie.nl, www.literatuureducatie.nl, www.poezie-in-beweging.nl en www.zebi.nl. Ikzelf maakte in de onderbouw weinig gebruik van de afdeling ‘Poëzie’ in de door ons gebruikte methode *Op niveau plus*, maar mijn leerlingen werkten steeds met veel plezier uit mijn eigen methode *Dichtklapper*, die ik maakte in samenwerking met Jan Boland in 1993. *Dichtklapper* kent 28 lessen waarin ‘Techniek’, ‘Perspectief’, ‘Kijken’, ‘Verschillende soorten gedichten’, ‘Spelen met taal’, ‘Voorlezen’, ‘Gedichten maken’ en ‘Oordeel en achtergrond’ de onderwerpen zijn. Die basislessen kenmerken zich door ‘leren door doen’: eerst kort ‘het plaatje en praatje’ door de docent en daarna ‘het daadje’ door de leerling. Het materiaal bestaat uit docenten- en

leerlingbladen. In de docentenbladen staan de doelen van de les, het lesidee, de voorbereiding en de lesactiviteiten per leerlingblad. De leerlingbladen bevatten gedichten, uitleg bij gedichten, uitleg bij het behandelde onderwerp en vragen en opdrachten. Leerlingen kunnen vrij zelfstandig met die bladen aan de slag. Zo leert een leerling ‘woordeconomie’ herkennen en gebruiken, effecten van beeldspraak en ‘Barbarber-taal’ en het spelen met woorden – dubbel- en meerzinnigheid, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, vormen van spot – en ‘taalmuziek’: leestekens, ritme, klankeffecten. Zo schreef David in A2b in les 23, ‘Dromen is een beetje liegen tegen beter weten in’:

Het luchtkasteel

Ik wil wonen in een luchtkasteel
nadat ik gebungeejumpte heb
en gestagedived heb
en parachute gesprongen heb
en als laatste in de half-pipe geskated heb.

Ik zal de muren schilderen
met Wu-Tang tekens,
de keukens verbouwen
tot formule 1-wagens,
de daken maken
van hout,
de douche beplakken
met pornosternen,
mijn beveiliging
zal ik veranderen.

Ik zal wonen in een luchtkasteel
nadat ik gebungeejumpte heb
en gestagedived heb
en parachute gesprongen
en als laatste in de half-pipe geskated heb,
want ik beschik
over de vingers
van een timmerman.

Bij *Dichtklapper* ontstond onder meer – overigens met heel wat organisatorische voetangels en klemmen – ook het vakoverstijgend project Nederlands/tekenen/biologie waarin ‘hoofd, hart en handen’ aan bod komen in een lessenreeks ‘Dichter bij het dier’ voor de onderbouw, in samenwerking met bioloog Paul van der Veur. Leerlingen observeren daarin uiterlijk en gedrag en maken schetsen van een aantal asieltieren en zij schrijven vervolgens speciale gedichten over hun observaties. Voor klas drie is er een project ‘Het samenstellen van een bloemlezing poëzie’ waarin leerlingen zelf gedichten kiezen uit diverse jeugdpoëzie en die beoordelen met behulp van het BIB-model, Beschrijven van vorm en inhoud, Interpreteren en Beoordelen volgens criteria. Met een aantal richtlijnen schrijven ze zelf een aantal gedichten. Recent kwam aan de Zeeuwse bibliotheek het project ‘Poëzie op Kennisnet’ tot stand. Sinds december 2002 is deze website voor iedereen beschikbaar op de homepage van de Zeeuwse Bibliotheek, www.zebi.nl. Honderd gedichten zijn geselecteerd uit verzamelbundels en voorzien van analytische en creatieve opdrachten op drie niveaus: ‘leuk’, ‘uitdagend’ en ‘ingewikkeld’ en informatie over dichter en gedicht. De site blijkt een prima hulpmiddel voor poëzieonderwijs in onder- en bovenbouw in het voortgezet onderwijs. Leerlingen kunnen daarmee na een korte introductie van de docent zelfstandig aan de slag in het computer-lokaal of individueel in de mediatheek.

Expressieve taalvaardigheid

Het doel van het lesmateriaal uit *Dichtklapper* en ‘Poëzie op Kennisnet’ is dat een leerling in de onderbouw expressieve en literaire taalvaardigheden en creativiteit leert ontwikkelen, zijn eigen gedachten en gevoelens en die van anderen onder woorden leert

brengen, leert luisteren naar de toon die de taalmuziek maakt en een kritisch-analytische houding ontwikkelt. Die stimuleer ik overigens ook door éénmaal per week een gedicht op het bord te schrijven of voor te lezen. Of we organiseren met sectiegenoten een poëziemiddag waar leerlingen voordragen uit bestaande poëzie en hun eigen werk: een samenspel van instructie, interactie en constructie. Leerlingen ervaren daardoor dat poëzie gewoon op allerlei momenten en niet alleen in speciale poëzielessen ter verstrooiing, verwondering, ontroering of als springstof bij het dagelijks leven hoort. Leerlingen van brugklas tot en met de laatste klas/groep bovenbouw blijken tot verbluffend goede eigen producten en heldere analyses/interpretaties van bestaande poëzie in staat. Lesmateriaal van Doe Maar Dicht Maar en onze poëziemiddagen in pre-eindexamenklassen zijn elk jaar een succes en het levende bewijs van de mooiste gedichten van leerlingen.

Oude schoenen weggooien?

Omdat wij een traditie met een stevige basis hebben, zal de 'Vernieuwing Basisvorming' de inhoud en didactiek van onze poëzielijn in het vak Nederlands in havo en vwo van begin tot eind niet echt veranderen. De kern-

doelen kunnen immers 'per school-niveau variabel worden ingevuld waarbij recht kan worden gedaan aan het individuele niveau, het startpunt van de leerling en het beoogde doorstromingsniveau.' Bovendien kunnen volgens de nota de kerndoelen per schooltype verschillend geïnterpreteerd worden. In de wisselwerking van Nederlands en andere vak-/leergebieden, de integratie van Nederlands en vakoverstijgende projecten laten we ons niet gek maken. We houden de poëzielijn bescheiden, overzichtelijk en beheersbaar voor iedere docent. In een Programma van Toetsing en Afsluiting hebben we de toetsingsmomenten vastgelegd: een- of tweemaal in klas een en twee een vakoverstijgende 'voltreffer', in klas drie een bloemlezing van jeugdpoëzie zelfstandig laten samenstellen, in de bovenbouw een poëziedossier en daaruit voortvloeiend eenmaal een poëziemiddag in de pre-eindexamenklas en ter afsluiting van het poëziedossier in het schoolonderzoek van het examenjaar het schrijven van een recensie over een dichtbundel van een lievelingsdichter. In die recensie moet een leerling het resultaat van het poëzieonderwijs laten blijken. Dit betoog wordt beoordeeld op bibliografie, brongebruik, deskundigheid, structuur en argumen-

tatie, schrijfstijl en spelling. Onze dagelijkse onderwijstrein rijdt intussen door. In de afgelopen jaren waren op onze poëziemiddagen de dichters Hagar Peeters, Menno Wigman en Ruben van Gogh onze gasten. Op 16 maart 2005 lezen op een poëziemiddag leerlingen van 5-vwo hun zelf gemaakte gedichten aan klasgenoten voor, gecoacht door dichteres Tjitske Jansen. Zij beoordeelde bovendien hun werk, werd geïnterviewd en droeg voor uit haar werk. Een succesvolle middag met een breed spectrum aan taalvaardigheden en een hoge kwaliteit van leerlinggedichten. In het poëzieonderwijs hebben we onze oude schoenen nog maar niet weggegooid. Wat er ook moge gebeuren, wij houden poëzie binnen de 'speeltuin' van de moedertaal.

Wil van der Veur was tot 1 augustus 2004 docent Nederlands en CKV-1 op het Marnix College te Ede. Op 1 augustus 2005 heeft hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. ■

Gebruikte literatuur

Tjitske Jansen, *Het moest maar eens gaan sneeuwen*. Amsterdam: Podium, 2003.

Wil en Paul van der Veur, 'Dichter bij het dier. Een lessenreeks poëzie voor de basisvorming'. In: *Levende Talen 500* (1995), p. 252-255.

Wil van der Veur en Jan Boland, *Dichtklapper. Werken met gedichten in de basisvorming*. Enschede: SLO, 1993.

Anne de Vries, Helma van Lierop-Debrauwer, Piet Mooren (red.), *Poëzie is kinderspel. Poëzie onder en boven de 18*. Bijdragen aan het symposium op 19 januari 2000 aan de KUB. Oisterwijk: Dutch University Press, 2000.

